

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОХОЛДИНГІВ

Держава, використовуючи сукупність засобів впливу на економіку, може стимулювати або стримувати розвиток певних виробничих відносин, розвивати або гальмувати підприємницьку діяльність, тобто відігравати прогресивну або регресивну роль у розвитку агрохолдингів. У статті досліджено теоретико-методичні засади державного регулювання діяльності агрохолдингів в Україні. Мета статті – поглиблення теоретико-методичних засад формування системи державного регулювання діяльності агрохолдингів, що дозволяє розглядати вирішення даної проблеми в площині активізації новітніх форм, методів й засобів регуляторного впливу. У ході дослідження було використано загальнонаукові методи пізнання. За допомогою методів індукції, термінологічного аналізу й операціоналізації понять досліджено поняття «державне регулювання агрохолдингів», на основі такого методу як генералізація – абстраговано (виділено) головні методи та засоби регуляторного впливу держави на діяльність холдингових структур аграрної сфери. Розроблена схема формування впливу держави на функціонування агрохолдингів із зазначенням основних елементів системи державного регулювання. Розглянуто функціональний інструментарій механізму державного регулювання. Запропоновано класифікацію методів регуляторного впливу (адміністративні, економічні, організаційні) та форм державного регулювання (пряма, непряма) та охарактеризовано напрями їх застосування. Автором доведено, що забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку села вимагає застосування адміністративних методів регулювання діяльності агрохолдингів, які значною мірою повинні бути спрямовані на демонополізацію, тобто «деагрохолдизацію» та організаційних методів, які максимально спрямовані на моніторинго-статистичне, діалогово-консультативне, кадрово-наукове, мотиваційне забезпечення діяльності агрохолдингів та формування їх соціальної відповідальності. Елементом наукової новизни є розроблений інструментарій основних методів державного регулювання з обґрунтуванням першочерговості державних регуляторних дій. Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій щодо вдосконалення процесу державного регулювання діяльності агрохолдингів в Україні. Авторське бачення системи державного регулювання діяльності агрохолдингів дає можливість активізувати регулюючий вплив за такими напрямками, як врегулювання відносин власності на землю й контролю за її використанням і якістю земельних ділянок, створення ефективної системи моніторингу діяльності інтегрованих структур, поглиблення приватно-державного партнерства, врегулювання територіальних аспектів операцій зі сплати податків, посилення соціальної відповідальності агрохолдингів. Одночасно з цим необхідно кардинально змінити політику щодо фінансової підтримки аграрних структур з метою стимулювання ведення тваринництва й екологобезпечного виробництва. Саме ці питання і стануть темою подальших наших досліджень.

Ключові слова: аграрний сектор, агрохолдинг, механізм державного регулювання, метод, засіб, регуляторний вплив.

ВСТУП

Постановка проблеми. Коли йдеться про подальший розвиток аграрного сектору української економіки, дедалі потужніше звучить тема функціонування агроінтегрованих структур. З метою попередження викривлення суті організації аграрного виробництва на побудові односторонньої моделі великотоварного виробництва сільськогосподарської продукції, представниками якої є агрохолдинги, існує об'єктивна потреба в державному регулюванні їх діяльності. Регуляторний вплив держави має провадитися як в короткостроковій перспективі, для забезпечення продовольчої безпеки, так і в довгостроковому періоді, який повинен бути спрямований на стабілізацію аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору тощо.

Складність вирішення цієї проблеми посилюється внаслідок існування суперечності: регулювання потрібно в довгостроковому періоді, а заходи, що приймаються, відчуються у

короткостроковому періоді. Корисна складова дій держави проявиться тільки через певний час, а негативний ефект видно одразу. Для того щоб посилити позитив і зменшити негатив, треба перш за все чітко розуміти цілі державного втручання в ринкову діяльність суб'єкта господарювання, відповідно до цілей обрати напрями такого втручання. За кожним напрямом обираються найбільш прийнятні інструменти і методи реалізації поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання теоретичного аспекту державного регулювання аграрної сфери знайшли своє відображення у працях сучасних відомих економістів-аграрників, а саме: М. Латиніна, О. Могильного, Г. Черевка та ін. Серед учених, що звернули увагу на проблему розвитку агрохолдингів, слід зазначити таких, як В. Андрійчук, О. Бородіна, А. Данкевич, Ю. Лупенко, М. Кропивко. У зв'язку із подальшою масштабною діяльністю агрохолдингів виникає потреба в удосконаленні державного регулювання їх діяльності із врахуванням цілей аграрної політики України.

Мета статті (постановка завдання) – поглиблення теоретико-методичних засад формування системи державного регулювання діяльності агрохолдингів та визначення форм, методів й засобів регуляторного впливу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Систему державного регулювання доцільно розкрити через визначення основних її елементів: суб'єкта, об'єкта, цілей, принципів, напрямів, методів й інструментів впливу, ресурсного забезпечення. Схема формування впливу держави на діяльність агрохолдингів як на об'єкт регулювання представлена на рис. 1.

Наведемо детальнішу характеристику кожного з перелічених вище елементів. Суб'єктами державного регулювання, як правило, є спеціально утворені органи влади, державні установи або їх підрозділи, що взаємодіють між собою, та між якими розподілені певні функції державного управління. Об'єктами державного регулювання може бути діяльність агрохолдингів, як суб'єктів господарювання, а також

соціально-економічні процеси, що супроводжують їх розвиток, в т.ч. структурні зрушення обсягів виробництва аграрної продукції, інвестиції та інновації, відносини агробізнесу та сільської громади тощо. Безпосередній вплив суб'єктів державного регулювання на діяльність агрохолдингів здійснюється через створений господарський та економічний механізм регуляторного впливу.

Серед економістів немає єдності щодо розмежування форм і методів державного регулювання, а в деяких випадках їх навіть ототожнюють. Погоджуємося з думкою Діброва А. Д., який наголошує на тому, що найлогічніше серед форм державного регулювання вирізнити планування (довготермінове, середньотермінове і короткотермінове), програмування і соціально-економічне прогнозування [1]. Набір форм державного регулювання може не залежати від рівня розвитку економіки країни, але вирішальним стає їх комбінування. Специфіка соціально-економічного розвитку країни напряму залежить від поєднання цих форм, визначення пріоритетності серед них та спрямованості у застосуванні.

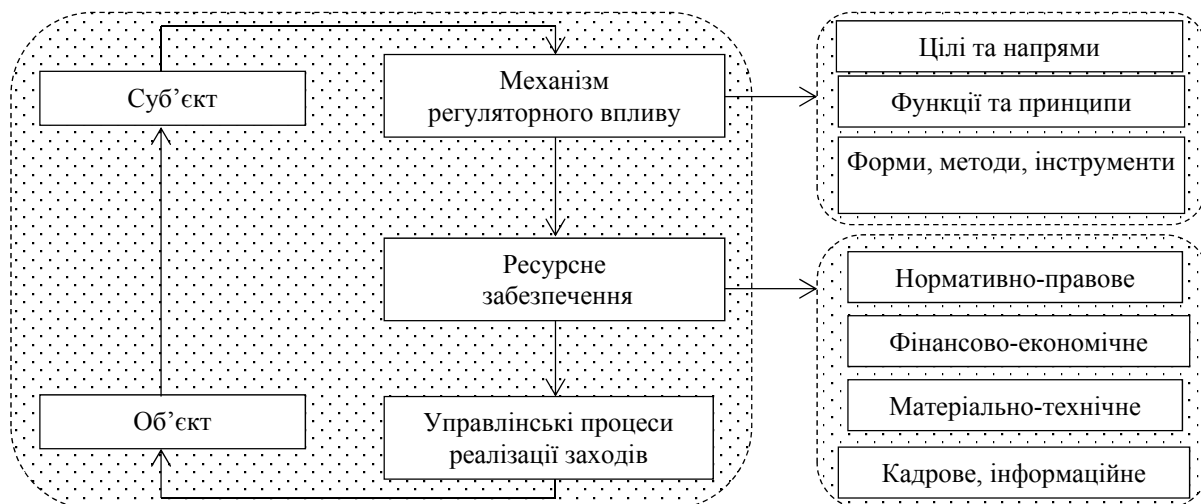

Рис. 1. Система державного регулювання діяльності агрохолдингів

Джерело: власні дослідження.

О. Могильний, досліджуючи механізм державного регулювання аграрної сфери, робить акцент на його організаційно-економічній складовій, проте зазначає, що його ефективне функціонування можливе під впливом цілісної і взаємоузгодженої дії різноманітних методів державного регулювання [2, с. 73]. Під методами державного регулювання діяльності агрохолдингів маємо розуміти способи впливу держави (державних органів) на соціально-економічні та організаційно-правові процеси розвитку агрохолдингів, з метою створення або забезпечення сприятливих умов діяльності відповідно до аграрної політики держави [3, с. 145]. Щодо класифікації методів державного регулювання, то окремі науковці пропонують виокремити методи жорсткого характеру, як найменш затратні для держави (адміністративні та правові); методи м'якого характеру регулювання, ефекти від яких проявляється тільки після значного проміжку часу (організаційні та інформаційні); методи

стимулюючого характеру є особливо привабливими для товаровиробників аграрної галузі (фінансові та економічні), але є найдорожчими для держави [4, с. 32].

Господарський кодекс України нормативно закріпив основні напрями та форми участі держави у сфері господарювання. Розглядаючи питання державного регулювання діяльності агрохолдингів, доцільно буде виокремити саме економічну політику держави, яка задекларована у ст. 10 ГК України. Зокрема, регуляторна політика держави щодо розвитку агрохолдингів має стосуватися структурно-галузевого, інвестиційного напрямів, політики інституційних перетворень, цінової, антимонопольної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, зовнішньоекономічної та навіть екологічної й соціально-економічної політики. У ході реалізації економічної політики держава застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності, основні з яких

визначені ч. 2 ст. 12 ГК України.

Аналіз наукової літератури доводить, що методи державного регулювання реалізуються через засоби державного впливу. Різниця між ними полягає у тому, що засіб є конкретним способом дії, який є неодмінною умовою для реалізації мети. Держава, використовуючи сукупність засобів впливу на економіку, може стимулювати або стримувати розвиток певних виробничих відносин, розвивати або гальмувати підприємницьку діяльність, тобто відігравати прогресивну або регресивну роль у розвитку агрохолдингів.

Більшість авторів наголошують на необхідності системного підходу до вибору засобів та методів впливу держави на суб'єктів економічних відносин. Регулюванню підлягають складні процеси життєдіяльності суспільства, на які нездатні ефективно впливати окремі важелі або будь-які їх вибіркові незбалансовані комбінації. Результативність державного регулювання підвищується, якщо ці важелі

застосовуються не випадково чи під тиском груп спеціальних інтересів і кон'юнктури, а системно, виходячи з довгострокових цілей і поточних завдань соціально-економічного розвитку.

Державне регулювання діяльності агрохолдингів може допомогти у вирішенні ряду проблем аграрної економіки, у т. ч. підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, вирішенню екологічних та соціальних аспектів розвитку сільських територій на яких функціонують агрохолдинги. Поряд з тим державне регулювання господарської діяльності може спричинити низку інших проблем, а саме зарегульованість та бюрократію у виробничій діяльності суб'єктів господарювання.

Спираючись на проведений аналіз методологічних досліджень вітчизняних науковців з питань державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання удосконалено загальну класифікацію форм, методів та засобів державного впливу на діяльність агрохолдингів (рис. 2).

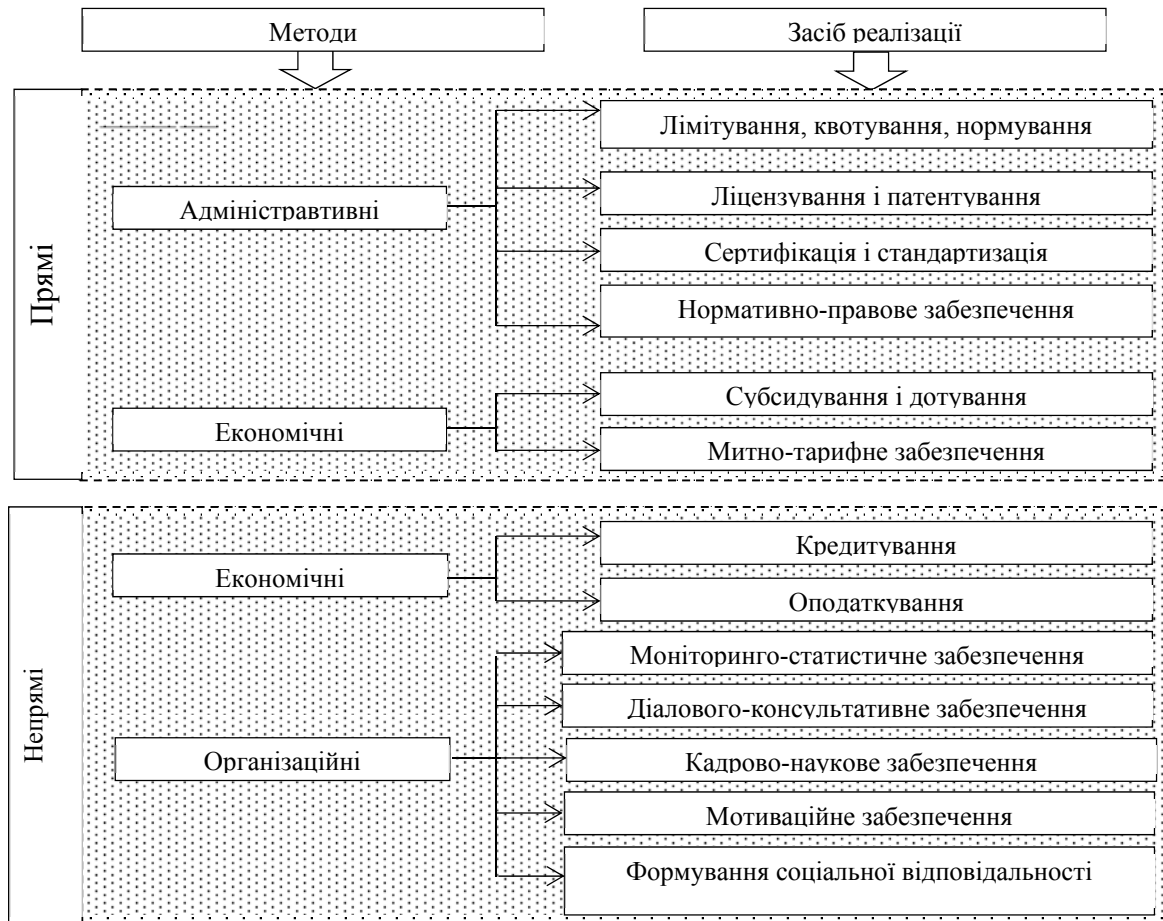

Рис. 2. Форми, методи та засоби державного регулювання діяльності агрохолдингів

Джерело: власні дослідження

Методи прямого впливу на діяльність агрохолдингів не виключають використання сили державної влади, яка носить адміністративно-правовий характер і базується на таких управлінських відносинах, як дисципліна, відповідальність, влада, примус. Прямими адміністративними методами регламентують діяльність суб'єктів господарювання, а прямі економічні методи використовуються для регулювання темпів зростання економіки, обсягів

споживання. Прямі методи державного регулювання безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів господарювання, вони змушують їх приймати рішення, не на основі самостійного економічного вибору, а на приписах держави.

Непряме втручання передбачає здійснення процесу державного регулювання за допомогою використання податково-бюджетних і кредитно-грошових засобів державної економічної політики.

Держава вживає заходи для запобігання кризових ситуацій у стратегічно важливих сферах економіки. Діяльність держави спрямовується на підтримання господарської кон'юнктури без прямого втручання у процес прийняття рішень суб'єктами господарювання. Іншими словами, держава лише створює передумови для того, щоб при самостійному виборі суб'єкти тяжіли до тих варіантів, які відповідають цілям державної економічної політики. Перевагою непрямих методів впливу є те, що вони не порушують ринкової ситуації, а недоліком – значний проміжок часу, який виникає між моментом прийняття державою заходів впливу і реальними змінами в господарських результатах.

За засобами реалізації нами виокремлено адміністративні, економічні та організаційні методи державного регулювання діяльності агрохолдингів.

Адміністративні методи – це державне регулювання, що спрямоване на збалансованість інтересів суб'єктів господарювання, що передбачає формування правового поля діяльності аграріїв. На сьогодні науковці зазначають про необхідність розробки окремого закону, який регламентував би правовий статус агрохолдингів в Україні, а самі власники інтегрованих об'єднань указують на потребу загалом у низці законів, які сприятимуть діяльності агрохолдингів в сільському господарстві. Це й закріплення на законодавчому рівні підтримки з боку держави сільськогосподарських товаровиробників, що сприяло б притоку інвестицій, і вирішення питання з купівлею-продажем землі й безпосереднє визначення правового статусу самого агрохолдинга [5, с. 98]. Крім того О. Олійник зазначає, що у подальшому розвитку агрохолдингів пріоритетна роль належить законодавчому окресленню стабільних правових норм їхньої бізнес-діяльності, і не тільки національних, а й міжнародних [6, с. 109]. Поряд з тим відмітимо, що сучасні аграрні холдингові структури функціонують на законних підставах, а правового регулювання потребують окремі напрями їх діяльності.

До адміністративних методів державного регулювання діяльності агрохолдингів нами віднесено: а) формування засад аграрної політики та визначення головних векторів взаємодії з агрохолдингами у ході виконання загальнодержавних цілей розвитку аграрної економіки з відображенням їх у програмах, державних замовленнях тощо; б) нормативні вимоги до якості і сертифікації впроваджених технологій та продукції, що виробляється агрохолдингами; в) у разі необхідності квотування або лімітування, тобто обмеження на випуск певних видів аграрної продукції, г) ліцензування зовнішньоекономічних операцій; г) встановлення адміністративної та юридичної відповідальності. Зауважимо, що не менш важливими інструментами адміністративних методів регулювання діяльності суб'єктів господарювання в країнах з розвинутою ринковою економікою є екологічні нормативи щодо захисту довкілля, а також виведення економіки з тіньового бізнесу.

Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку села вимагає більшою мірою застосування адміністративних методів регулювання діяльності агрохолдингів, які в більшій мірі мають бути

направлені на демонополізацію тобто «деагрохолдигізацію». Це стосується впорядкування земельних відносин, законодавчого обмеження максимальних розмірів земельного користування з метою протидії процесу латифундизації, забезпечення бюджетів сільських громад достатніми джерелами фінансування через нормативно-правове удосконалення процесу адміністрування податкових платежів агрохолдингових структур (територіальна прив'язка податкових платежів), забезпечення всебічної підтримки державою розвитку кооперативів та механізмів спрощення виходу малого й середнього аграрного виробника на зовнішні ринки безпосередньо через асоціації, спілки, кооперативи тощо [7, с. 188-189].

Кардинально протилежними адміністративним методам державного регулювання діяльності агрохолдингів є організаційні, яким властивий виключно непрямий характер впливу на об'єкт регулювання. М. Вебер у відомій праці «Протестантська етика і дух капіталізму» [8] довів, що розвиток підприємництва – проблема не стільки фінансово-економічного характеру, скільки налаштованості об'єкта на підприємницьку діяльність. Тому державне регулювання діяльності агрохолдингів, особливо в умовах економічної кризи, має ґрунтуватися на організаційних методах, які максимально направлені на моніторинго-статистичне, діалогово-консультативне, кадрово-наукове, мотиваційне забезпечення діяльності аграріїв та формування соціальної відповідальності бізнес-структур. Ці засоби самі по собі не несуть заборони, але коректують відносини в процесі виробництва та продажу аграрної продукції.

При здійсненні реформаторських дій щодо розвитку в Україні абсолютизувалися фінансово-економічні методи. Проявилось це в ігноруванні саме організаційно-інформаційних способів впливу, які, не маючи економічної оболонки, все ж впливають на перебіг і кінцеві результати діяльності аграріїв [4, с. 35]. Наразі широко вживаними державними методами регулювання аграрної сфери є економічні методи у вигляді бюджетної підтримки, пільг в оподаткуванні, митно-тарифного та кредитного забезпечення. Потрібно зауважити, що бюджетно-податкова підтримка, як один із способів державного регулювання, є найбільш привабливим для агрохолдингових структур та найдорожчим для держави. За рахунок фінансування із державного бюджету здійснюється цілеспрямоване регулювання виробничої діяльності агрохолдингів як товаровиробників сільськогосподарської галузі, як правило, спрямуванням коштів за відповідними програмами.

Державна фінансова підтримка є прямою і непрямою. Субсидування і дотування (пряма) – безповоротні субсидії (фінансова допомога, що надається сільськогосподарським підприємствам і організаціям), дотації (кошти, що спрямовуються на відшкодування різниці в цінах, спричиненої державною політикою регулювання цін) тощо. Оподаткування (непряма) – кошти, що мали надійти до державного бюджету як фіскальні платежі, проте

держава свідомо відмовилася від них на користь сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання різноманітних пільг [2, с. 132]. До другої групи віднесемо порядок нарахування і виплати ПДВ та спрощена система оподаткування.

Державне регулювання передбачає створення функціонального взаємозв'язку органів влади, як державного рівня так і місцевого, з товаровиробниками аграрного сектору, представниками якого і є агрохолдинги. Цей взаємозв'язок будується на використанні всього арсеналу можливих методів, засобів, інструментів для впливу на процеси діяльності агрохолдингів задля гармонійного розвитку агробізнесу та сільських територій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Механізм державного регулювання має базуватися на використанні таких методів та засобів, які б дозволили максимально реалізувати позитивні ефекти від діяльності агрохолдингів і мінімізувати їх негативний вплив. Активізація регулюючого впливу держави за такими напрямками як врегулювання відносин власності на землю й контролю за її використанням і якістю земельних ділянок, створення ефективної системи моніторингу діяльності інтегрованих структур, поглиблення приватно-державного партнерства, врегулювання територіальних аспектів операцій зі сплати податків, посилення соціальної відповідальності агрохолдингів дозволить реалізувати поставлену задачу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектору економіки / А. Д. Діброва // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 76-84.
2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
3. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки АПК: навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.
4. Сус Л. В. Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Л. В. Сус. – Житомир, 2015. – 194 с.
5. Щетініна Т. О. Правове регулювання діяльності агрохолдингів в Україні: історіографічні аспекти / Т. О. Щетініна // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – №1. – С. 96-99
6. Олійник О. О. Соціально-економічна природа становлення і розвитку агрохолдингів / О. О. Олійник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 3 (19). – С. 106-109
7. Пилипенко В. В. Концептуальні засади формування державної аграрної політики в реформуванні аграрного сектору економіки / В. В. Пилипенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 186-190.
8. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / Макс Вебер // Избр. произведения. – М. : Прогрес, 1990. – С. 61-272.

Карпишин Юрий Анатольевич МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРОХОЛДИНГОВ

Государство, используя совокупность средств воздействия на экономику, может стимулировать или сдерживать развитие определенных производственных отношений, развивать или тормозить предпринимательскую деятельность, то есть играть прогрессивную или регрессивную роль в развитии агрохолдингов. В статье исследованы теоретико-методические основы государственного регулирования деятельности агрохолдингов в Украине. Цель статьи – углубление теоретико-методических основ формирования системы государственного регулирования деятельности агрохолдингов, что позволяет рассматривать решение данной проблемы в плоскости активизации новейших форм, методов и средств регуляторного влияния. В ходе исследования были использованы общенаучные методы познания. С помощью методов индукции, терминологического анализа и операционализации понятий исследовано понятие «государственное регулирование агрохолдингов», на основе такого метода, как генерализация – абстрагировано (выделено) главные методы и средства регуляторного влияния государства на деятельность холдинговых структур аграрной сферы. Разработана схема формирования воздействия государства на функционирование агрохолдингов с указанием основных элементов системы государственного регулирования. Рассмотрены функциональный инструментальный механизм государственного регулирования. Предложена классификация методов регуляторного воздействия (административные, экономические, организационные) и форм государственного регулирования (прямая, косвенная) и охарактеризованы направления их применения. Автором доказано, что обеспечение устойчивого социально-экономического развития села требует применения административных методов регулирования деятельности агрохолдингов, которые в большей степени должны быть направлены на демополизацию то есть «деагрохолдизацию» и организационных методов, которые максимально направлены на мониторинго-статистическое, диалоговое-консультативное, кадрово-научное, мотивационное обеспечение деятельности агрохолдингов и формирования их социальной ответственности. Элементом научной новизны является разработанный инструментальный основных методов государственного регулирования с обоснованием первоочередных государственных регуляторных действий. Практическое значение полученных результатов заключается в разработке рекомендаций по совершенствованию процесса государственного регулирования

деятельности агрохолдингов в Украине. Авторское видение системы государственного регулирования деятельности агрохолдингов дает возможность активизировать регулирующего воздействия по таким направлениям, как урегулирование отношений собственности на землю и контроля за ее использованием и качеством земельных участков, создания эффективной системы мониторинга деятельности интегрированных структур, углубления частно-государственного партнерства, урегулирования территориальных аспектов операций по уплате налогов, усиление социальной ответственности агрохолдингов. Одновременно с этим необходимо кардинально изменить политику в отношении финансовой поддержки аграрных структур с целью стимулирования ведения животноводства и экологически безопасного производства. Именно эти вопросы и станут темой дальнейших наших исследований.

Ключевые слова: аграрный сектор, агрохолдинг, механизм государственного регулирования, метод, средство, регуляторное влияние.

Karpyshyn Yuriy A.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL HOLDINGS

The state, using a set of effects on the economy can stimulate or inhibit the development of certain industrial relations, promote or inhibit business activities that play a progressive or regressive role in the development of agricultural holdings. The theoretical and methodological principles of state regulation of agricultural holdings in Ukraine have been studied in the article. The purpose of the article is to deepen the theoretical and methodological principles of forming the system of state regulation of agricultural holdings, which can be considered for solving this problem in the plane of new forms activation, methods and means of regulatory impact. General scientific methods of cognition have been used in the study. With induction methods, terminology analysis and operationalization of concepts the concept of "government regulation of agricultural holdings" has been studied, based on a generalization of this method - key methods and tools of state regulatory activities of holding companies in agrarian sphere have been abstracted (highlighted). The scheme of formation of state influence on holdings in operation indicating the main elements of the system of state regulation has been elaborated. The functional tools of state regulation have been considered. The classification methods of regulatory impact (administrative, economic, organizational) and forms of control (direct, indirect) have been proposed and their application areas have been characterized. The author has proved that sustainable social and economic development of rural areas requires the use of administrative regulation of holdings activities, which largely have to be focused on de-monopolization that is "de-agro holdingization" and organizational methods that are aimed at monitoring and statistical, dialogue-advisory, personnel and scientific, motivational support of agricultural holdings and the formation of their social responsibility. Element of scientific innovation is the tool of the main developed methods of state regulation with the justification of priority of state regulatory action. The practical significance of the results is to develop recommendations to improve the process of state regulation of agricultural holdings in Ukraine. Author's vision of system of state regulation of agricultural holdings makes it possible to intensify the regulatory impact on such areas as regulation of the relations of land ownership and control of its use and the quality of land, an effective system of monitoring the activities of integrated structures, deepening of public-private partnership, the settlement of the territorial aspects of operations with taxes, increased social responsibility of holdings. At the same time it is necessary to radically change the policy of financial support of agricultural structures to encourage livestock production and ecologically safe production. These issues will be our further research topic.

Keywords: agribusiness, agricultural holding, the mechanism of state regulation, method, means, the regulatory impact.

Одержано 27.02.2017 р.